

Ortaokul Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi ve Tehcir Olayı (2008-2015)

Mehmet Serhat Yılmaz*

Özet

Bu çalışmada, Ortaokul 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programına göre Ermeni meselesi ve tehcir olayı ele alınmıştır. İlk önce yeni öğretim programı tanıtılmıştır. Sonra Ermeni meselesi ve tehcir olayının ders kitaplarına yansımaları değerlendirilmiştir. Çalışmada, Ermeni meselesi ve tehcir olayının, sebep ve sonuçlarının ele alınış biçimi incelenmektedir. Çalışma dönemi, 2008-2015 yılları arası ilköğretim/ortaokul Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programının uygulandığı dönemdir. Çalışma, söz konusu dönemde programa göre yazılan iki ders kitabı ile sınırlandırılmıştır.

Yeni programa göre yazılan ders kitaplarında konu hakkında fotoğraf ve resimlere yer verilmiştir. Bu durum, görsel materyal kullanımının yeterli olduğunu göstermektedir. Kitaplarda konuya şu üniteler içerisinde yer verilmiştir: “Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler” adlı ikinci ünite, “Ya

İstiklal, Ya Ölüm!” adlı üçüncü ünite, “Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” adlı yedinci ünite. Ayrıca öğrenci çalışma kitabı ve ünite içerisine değerlendirme soruları yoluyla da mesele ele alınmıştır.

Ders kitaplarında Ermeni meselesi ve tehcir olayı hakkındaki içeriğin yeterli düzeyde ele alındığı söylenebilir. Ermeni meselesi konusunda tarihi arka plana yeterince yer verilmiştir. Meselenin çıkışı, Tehcir kararı ve uygulamalardan bahsedilmiştir. Ayrıca olayın Türkiye Cumhuriyeti’ne yansımalarına da değinilmiştir. Eski öğretim programında Hınçak ve Taşnak örgütlerine vurgu yapılırken, yeni öğretim programında Asala terör örgütü de ders kitaplarına girmiştir. Bundan başka Tehcirin gerekçeleri ve “soykırım iddiaları” konusunda açıklayıcı ifadelere yer verilmiştir. Tehcir sırasında alınan tedbirler açıklanmış, Türkiye Cumhuriyeti arşivlerinin araştırmacılara açık olduğu vurgulanmıştır. Yeni Program içeriğinin daha eğitici, öğretici ve mukayese yapıcı özellikler içerdiği ve günceli anlamaya yardım ettiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Program, Ders Kitapları, İnkılâp Tarihi, Ermeni Meselesi, Tehcir.

1

Giriş

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılâp Tarihi dersleri ilk, orta ve yüksek öğretimde verilmektedir.¹ Eğitimin her seviyesinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti inkılâp tarihi ve Atatürkçülük konularına ilişkin öğrenme yaşantıları, ilköğretim düzeyinde de temelde programlar yoluyla planlı ve yakın çevre, aile, siyasal ve sosyo-kültürel etkiler gibi öğrencinin okul dışında etkilendiği program dışı öğrenmeler olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleşmektedir.

İlköğretim düzeyinde planlı inkılâp tarihi öğretimi, programlar ve okul içi etkin-

(*) Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarib Bölümü/Kastamonu

(1) Mustafa Yılmaz, “İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde İnkılâp Tarihi Dersleri (Amaç, İçerik, Yöntem ve Değerlendirme Boyutu), İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, (Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.25-43.

likler yoluyla şu başlıklar altında gerçekleştirilmektedir: Belirli gün ve haftalarda yapılan kutlama ve etkinlikler. Bu etkinliklerle birlikte Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde yer alan ünite ve konular.² İlköğretim sekizinci sınıfta “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” adı altında verilmekte olan ders.³ Son olarak ise mevcut öğretim programlarının pek çoğunda “Atatürkçülükle İlgili Konular” adı altında, bu öğretim programları ile birlikte yürütülen programlar arası bir uygulama söz konusudur.⁴

1. Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı

İlköğretim kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı, 1981 yılında “Temel Eğitim II. Kademe Okulları (Ortaokul) Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Müfredat Programı” adıyla kabul edilmişti. Program tasarımı açısından bakıldığında; Temel Eğitim II. Kademe, Ortaöğretim ve Yüksek Okullarda okutulması kararlaştırılan bu dersin amaçlar ve içerik bakımından bir bütünlük içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Genel amaçlar ortaklığı öğretimin bütün seviyeleri için bir bütün olarak düzenlendiği için program öğrencilerin hazır bulunuşluk ve gelişim özelliklerinin göz ardı edildiği eleştirilerine maruz kalmaktaydı.⁵

1982 tarihinde II. Kademe ve Orta Öğretim Kurumlarında “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi” dersinin ismi, sonuna “Atatürkçülük” sözcüğü eklenerek “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” şeklinde değiştirilmiştir. Daha sonra ilk ve orta öğretim programlarından bazılarında 1982 yılında başlatılan ve 1986 tarihinden itibaren de sistemli bir şekilde uygulamaya konulan ve zaman içerisinde geliştirilerek değişikliklere uğrayan “Atatürkçülükle İlgili Konular” adı altında amaç/davranış ve konular ilave edilmiştir.⁶ Bu bağlamda diğer öğretim programlarına ek olarak Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersine de

Atatürkçülükle ilgili konuların ilave edilmesine karar verilmiştir.⁷

Türk millî eğitim sistemindeki gelişmeler ve program yaklaşımı sonucunda öğretim programları geliştirilmekte ve yeniden düzenlenmektedir. İlköğretim programları içerisinde mevcut programların düzenlendiği veya geliştirildiği tarihler dikkate alındığında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı (1981) eski program özelliğiyle dikkati çekmekteydi.⁸ Diğer ilköğretim programlarına göre geç bir tarih de olsa İlköğretim T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı üzerinde bir çalışma başlatılmıştır. Program, ilköğretim ve orta öğretim düzeyinde öğretim programları tasarımı projesi kapsamında 18 Kasım 2003 tarih ve 12438 sayılı makam oluru ile kurulan Özel İhtisas Komisyonu tarafından hazırlanarak Talim Terbiye Kurulu’nun 23 Şubat 2006 tarih ve 16 sayılı kararıyla 2008-2009 öğretim yılında uygulanmak üzere kabul edilmiştir. Bu arada 2007 yılı itibarıyla pilot uygulamalar sonunda MEB tarafından program geliştirme çalışmaları tamamlanmış ve uygulamaya geçilmiştir. 08 Haziran 1981 tarihli T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı ise 2008-2009 Öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırılmıştır. Bu

- (2) Mehmet Serhat Yılmaz, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının İlköğretimde Öğretimi”, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi*, (Editör: Yasemin Doğaner), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s.24.
- (3) Yılmaz, *age*, s.25-29.
- (4) Bu konuda geniş bilgi için bakınız. Mehmet Serhat Yılmaz, “İlköğretimde Atatürkçülükle İlgili Konular Programı: Programın Yapısı ve Diğer İlköğretim Programlarıyla Uyumluluğu”, *İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.145-154.
- (5) Mehmet Serhat Yılmaz, *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı İçeriğinin Değerlendirilmesi (Alan Araştırması)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s.67-68.
- (6) “Atatürkçülükle İlgili Konuların Öğretim programlarına Aktarılması”, TTKB’nın 24.04.1986 tarih ve 95 sayılı kararı, *Tebliğler Dergisi*, S.2212, (30 Haziran 1986).
- (7) Atatürkçülükle İlgili Konular için bakınız. Yılmaz, *age*, s.87-103.
- (8) Mehmet Serhat Yılmaz, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının İlköğretimde Öğretimi”, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi*, (Editör: Yasemin Doğaner), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006, s.25-29.

tarihten itibaren yeni öğretim programlarına göre ders kitabı, öğretim kılavuz kitabı ve öğrenci çalışma kitabının takım olarak yeniden yazılması kararlaştırılmıştır.⁹

Bu sırada 30 Mart 2012 tarih ve 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile eğitimi 12 yıla kesintili bir şekilde çıkaran zorunlu eğitim düzenlemesi 11 Nisan 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun ile sekiz yıllık kesintisiz ilköğretim uygulamasından vazgeçilerek ilkokul ve ortaokul kavramları geri getirilmiştir. Bu sebeple İlköğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı da ortaokul sistemi içerisinde yer almıştır.¹⁰

Program geliştirme çalışmaları çerçevesinde ortaya konulan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük programı, dersin genel amaçları, üniteler, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar kısımlarından oluşmaktadır.¹¹ Program amaçlarının sekizinci sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine göre belirlenmesi, diğer orta öğretim programıyla olan amaçlar ortaklığından ayrılma adına iyi bir gelişmedir. Daha önceki 12 amaç cümlesi 14’e çıkarılmış fakat mevcut programın amaçları özü itibarıyla korunmuştur.

Üniteler ve kazanımları açısından programa bakıldığı zaman 80 kazanımın belirlendiği görülmektedir. Bu kazanımların mevcut uygulanan programa göre her ünite için ayrı ayrı belirlenmiş olması, hem içeriğin örüntüsünün oluşturulmasında, hem etkinlik seçiminde hem de ders kitabı yazımında programın uygulanmasını kolaylaştıracaktır.

Bir diğer husus, geliştirilen programla Atatürkçülükle İlgili Konuların ilişkisinin kurulmasıdır. Nitekim Eylül-Kasım 2004 tarihleri arasında yeni öğretim programlarına yönelik olarak ders kitapları hazırlama şartnamesi ve Atatürkçülükle İlgili Konular Programına ilişkin olarak bazı müphem hu-

suslarda Bakanlığa yazılan dilekçeler ile istek ve tespitlerde bulunulmuştur. Bu hususta yapılan açıklamada Atatürkçülükle ilgili konular kitapçığında yer alan konuların kazanıma dönüştürüldüğü ifade edilmiştir.¹² Yani kazanımlar bakımından Atatürkçülükle İlgili Konular Programında geçen amaç ve davranışlara ilişkin ifadelerin büyük oranda yeni öğretim programında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, programın hazırlanmasında her iki programın dikkate alınarak bütünleştirilmeye çalışıldığı anlamına gelmektedir. Bunun, Atatürkçülükle ilgili konuların programın özüne alınması adına iyi bir seçim olduğu söylenebilir. Ayrıca söz konusu kazanımların açık ve ünite bazında çok yoğun olmaması, hem amaçların gerçekleştirilmesinde hem de öğrenci başarısının değerlendirilmesinde öğretmeni daha yönlendirici ve programı daha uygulanabilir bir hale getireceği açıktır.

İçerik bakımından programa bakıldığı zaman, eski (1981) öğretim programı giriş ve on ünite/bölümden meydana gelmekteydi. Yeni program yedi ünite halinde tasarlanmıştır. Bu üniteler şunlardır:

1. Bir Kahraman Doğuyor
2. Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler
3. “Ya İstiklâl, Ya Ölüm”
4. Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar
5. Atatürkçülük
6. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü
7. Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası

Eski öğretim programında giriş bölümünü oluşturan “Birinci Dünya Savaşı’ndan

(9) *Tebliğler Dergisi*, Cilt:69, Sayı:2582, (Mart 2006), s.264.
(10) “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, Sayı:28261, (11 Nisan 2012).
(11) Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı için bkz. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx> (18.09.2014).
(12) Yılmaz, *age*, s.32

Önce Dünyanın Genel Görünümü” ve “Birinci Dünya Savaşı” adlı birinci bölüme yeni programın bir ve ikinci üniteleri içerisinde yer verilmiştir. “Türk Ordusu ve Millî Savunma” adlı ünite, “Atatürk’ten Sonra Türkiye” adlı 7. ünitenin içerisine alınmıştır. Uygulamadan kalkan programda “Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Siyaseti” ve “Atatürk’ün Son Günleri ve Ölümü” adlı üniteler “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü” adlı 6. üniteye birleştirilmiştir. Ünitelerin bu şekilde bütünleştirilmeleri programda üniteler arası bir dengenin kurulmaya çalışıldığının işaretidir.

Konular açısından program içeriğine bakıldığında, içeriğin günümüze kadar getirilmeye çalışılması veya Atatürk dönemi sonrasını da içerisine alması sevindirici gelişmelerden birisidir. Bu hususta çevre bilincine vurgu yapılması, doğal kaynaklar, Türkiye ve çevresindeki enerji kaynakları, yabancı okullar, nüfus mübadelesi, Kore Savaşı, Avrupa Birliği süreci, Kıbrıs ve Ermeni Meselesi, bölücülük, irtica ve misyonerlik faaliyetleri gibi iç ve dış tehdit unsurlarının ele alınması, Sovyetler Birliğinin dağılması, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya’daki gelişmeler ve bu gelişmelerin Türkiye üzerindeki etkileri, Atatürk dönemi sonrası eğitim, kültür, sanat, spor, insan hakları, ulaşım, sanayi ve sağlık alanındaki gelişmeler yeni konu başlıklarını oluşturmaktadır.

Son olarak yeni program geliştirme çalışmaları çerçevesinde ortaya konulan sekizinci sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük programı öncekiyle mukayese edildiği zaman gerek yeni program anlayışını yansıtmaları bakımından gerekse amaçları, kazanımları ve içeriği bakımından öğrenci ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapıdadır. Ayrıca programın inkılâp tarihi öğretimi adına öğrencinin günceli de anlamasına yardımcı olacak bir şekilde düzenlenmiş olduğunu belirtmek gerekir.

2. 1981 Öğretim Programına Göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi ve Tehcir Olayı

Türk eğitim sistemi içerisinde sekizinci sınıf öğrencilerine 1981 yılından itibaren 28 yıl boyunca, eski program yoluyla Ermeni meselesi ve tehcir olayı hakkında neler verildi, ders kitaplarında nasıl bir içerik sunuldu? Bu soru başlı başına bir araştırma konusudur.¹³ 1981 programına göre hazırlanan daha önceki ders kitaplarında Ermeni meselesi ve tehcir olayı konusundaki bilgiler ders kitaplarının “Birinci Dünya Savaşı” başlıklı birinci bölümünde Kafkasya Cephesi başlığı altında, ikinci bölümünde Zararlı Cemiyetler başlığı altında, dördüncü bölümünde Doğu ve Güney Cephesi başlığı altında ve okuma parçası yoluyla verilen bilgiler olmak üzere beş şekilde ele alınmıştır.¹⁴

Eski programa göre hazırlanmış olan ders kitaplarında Ermeni meselesinin çıkışından önceki tarihsel arka plan kısa da olsa verilmiş, Türk-Ermeni ilişkileri açısından Osmanlı toplumu içerisinde Ermeni tebaanın rahat ve huzur içerisinde olduğu vurgusu yapılmıştır. Meselenin çıkış şeklinde herhangi bir iç sebebe bağlantılı bir içerik bulunmamaktadır. Bu husus çoğunlukla iki sebeple ilişkilendirilmiştir. 19. Yüzyılda milliyetçilik akımının etkileri ve dışarıdan yapılan tahrik ve teşvikler. Problemin kaynağı olarak kış-

(13) Bu konu hakkında “İlköğretim/Ortaokul Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi ve 1915 Olayı (1981-2008)” başlığı altında “Tarih Boyunca Türk-Ermeni İlişkileri” adlı proje kapsamında bir makale hazırlanmıştır. Proje 2012 yılında tamamlanmış, 2014 yılında yayın hakkı devredilen Türk Tarihi Kurumu tarafından “Tarihte Türkler ve Ermeniler” adıyla basımına başlanmış ve 10 cildi yayınlanmıştır. Söz konusu makalenin yayınlanması beklenmektedir.

(14) 1981 yılından itibaren 2008 yılına kadar okutulmuş olan altı ders kitabı incelenmiştir. Neşet Çağatay, Muhsin Kaya, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Ankara, 2002. İlker Erdinc, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Ögün Yayınları, Ankara, 2000. Şenol Kalaycı, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Başarı Yayınları, İstanbul, 2000. Muhammed Şahin, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Ankara, 2001. Güler Şenünver, H. Samim Kesim, Rifat Turgut, Aliye Akay, Nesime Ercan, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, MEB, İstanbul, 2002. Rifat Turgut, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Pasifik Yayınları, Ankara, 2003.

kırtma vurgusunda öncelikle Rusya'nın daha sonra İngiltere'nin gayretleri dile getirilmiştir.

Ders kitaplarında Ermeni meselesi konusunda en yoğun içerik "Kurtuluş Savaşı" başlıklı dördüncü üniteydi. Ermeni sorunu burada "Savaş Dönemi" başlığı içerisinde "Ermeni Sorunu ve Sonucu" alt başlığında ele alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yer alan tehcir olayının Millî Mücadele dönemi içerisinde verilmesinin, konunun tarihsel arka planına çok uygun düşmediği söylenebilir. Hâlbuki sorunun tarihsel arka planı ve tehcir olayının "Birinci Dünya Savaşı" başlıklı birinci üniteye "Kafkasya Cephesi" içerisinde veya ayrı bir başlık halinde verilmesi daha uygun olacaktı. Okuyucunun gözünde konu Millî Mücadele dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş süreciyle daha çok ilişki kurduracak şekilde verilmiş, Tehcir olayı Millî Mücadele dönemi ve cephelelerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

"Zararlı Cemiyetler" başlığı altında kitaplarda Ermeni komiteleri ve faaliyetleri hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiş ve bu komitelerin amaçlarının Doğu Anadolu'da bir Ermenistan devleti kurmak olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu komiteleri içerisinde Taşnak ve Hınçak örgütlenmelerinin isimleri verilmiştir.

Tehcir olayı ders kitaplarında genel olarak ele alınmış, ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Yalnızca Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu'da Ruslarla mücadele ettiği, bundan yararlanan Ermenilerin, bölgedeki Türk köylerine baskınlar düzenledikleri, savunmasız insanları, yaşlı kadın, çocuk demeden acımasızca katlettikleri ifade edilmiştir. Söz konusu sebeplere dayanılarak yapılan tehcirin bölgedeki insanların can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla yapıldığı ve Ermenilerin, o dönemde Osmanlı sınırları içinde yer alan Suriye'ye göç ettirildiği belirtilmiştir. Bunların dışında yalnızca bir kitapta yer alan "Bu olay, yıllar boyu aleyhimize haksız bir propaganda malzemesi olarak

kullanıldı" cümlesi dışında ders kitaplarında konu hakkında günümüzdeki gelişmelerle ilişki kurulabilecek bir içerik ve açıklama bulunmamaktadır. Dolayısıyla daha sonraki dönemlerde sözde soykırım konusundaki gelişmelere ilişkin bilgiler bu kitaplarda yoktur. Bu yönüyle yürürlükten kalkan ders kitaplarının güncel olana cevap veremediği anlaşılmaktadır.

Ders kitaplarından birisi dışında diğerleri konu hakkında verilen okuma parçalarının içeriği yeterli ve konuyu farklı yönlerden ele alır niteliktedir. Ders kitapları konuyla ilgili görsel içerik açısından zengin değildir. Fakat bu husus incelenen konu için değil, kitapların genel özellikleri ile ilgilidir. Anlatımda güven unsurunu güçlendirici, konuyu daha anlaşılır kılıcı olarak kabul edilen nüfus oranları gibi bazı istatistik bilgiler ders kitaplarında kullanılmamıştır. Karşılaştırma yapılabilmesi ve değerlendirilmesi bakımından bu tür bilgilerin verilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

3. 2006 Öğretim Programına Göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Ermeni Meselesi ve Tehcir Olayı

Makale konusu olan Ermeni meselesi ve tehcir olayı ele alınmadan önce, uzunca eski ve yeni 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programları üzerinde duruldu. Bunun sebebi, içeriğin belirlenmesi ve konu seçiminin programlara göre yapılmış olmasıdır. Yine örnek olarak ele aldığımız ders kitaplarının programa göre yazılmış öğretim materyalleri olmasıdır. Program içeriğini örneklendirmek ve değerlendirebilmek için birisi Millî Eğitim Bakanlığı diğeri özel bir yayınevi tarafından hazırlanmış iki ders kitabı seçilmiştir. Çalışma, 2008-2015 yılları arasında ilköğretim okullarında okutulan ders kitaplarıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmada MEB tarafından tavsiye kararı verilen ders kitapları kullanılmıştır. Ayrıca konu için

uygulamada olan bir öğrenci çalışma kitabı incelenmiştir.¹⁵

2006 programına göre hazırlanan ders kitaplarında Ermeni Meselesi ve tehcir olayı konusundaki bilgiler ders kitaplarının “Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler Adlı” ikinci ünitesinde, “Ya İstiklal, Ya Ölüm!” adlı üçüncü ünitesinde ve “Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” adlı yedinci ünite içerisinde yer almaktadır. Şimdi bunları sırasıyla ele alalım.

3.1. Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler Adlı İkinci Üniteye Yer Alan İçerik

Başol’un ders kitabında “Yurdumuzun İşgaline Tepkiler” ünitesi içinde Birinci Dünya Savaşı’ndaki cepheler başlığından sonra “Zorunlu Göç, Neden?” alt başlığı altında Tehcire giden yol açıklanmıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında İtilaf Devletleri’nin Osmanlı Devleti’ni parçalama planlarını uygulamaya sokmak için çeşitli din ve ırktan olan Osmanlı tebaasını isyana teşvik ettikleri ifade edilerek bunların arasında Ermenilerin ilk sırayı aldığı vurgulanmıştır. Ermeni toplumunun Osmanlı toplumu içerisindeki durumu şu şekilde açıklanmıştır: “...Oysa Ermeniler, yüzyıllardır (1876’ya kadar) Osmanlı Devleti’ne bağlılığını en uzun süre koruyan gayrimüslim topluluktur. 19. Yüzyıl sonunda Anadolu’da yaşayan Osmanlı vatandaşı Ermeniler ayrı bir devlet vaadi ile özellikle Rusya ve İngiltere tarafından Osmanlı Devleti’ne karşı kışkırtılmış, isyana teşvik edilmişlerdir. Ermeni isyanları siyasi amaçlı bir başkaldırıdır. Çeşitli komitalara katılarak silahlanan Ermeniler 1890’lı yıllarda isyanlar çıkarmışlar, Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Kafkas Cephesi’nde Türk ordusuna karşı Rusya’nın yanında yer almışlar ve bölge halkına zarar vermişlerdir. Osmanlı Devleti, 15 Nisan 1915 tarihinde Van’da ve ilerleyen günlerde çeşitli şehirlerde çıkan isyanlar üzerine, 27 Mayıs 1915 tarihinde Sevk ve İskân

Kanunu çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu kanunla, ordunun ve bölge halkının güvenliği için bazı Ermeniler, ülkenin güvenli bölgeleri olan Suriye ve Irak’ın kuzey vilayetlerine göç (tehcir) ettirilmişlerdir.” Daha sonra Osmanlı Devleti’ni tehcir kararı almaya zorlayan Van’daki Ermeni isyanına şahitlik edenlerin dilinden kısa üç iktibas ile isyanın kışkırtma sonucu olduğu, Ermeni gençlerin kandırıldığı tezinin işlendiği görülmektedir.¹⁶

Osmanlı Devleti’nin resmi istatistiklerine göre 1914 genel nüfusu (13.330.000) ve Ermeni nüfusu (1.234.671) verilerek sevk ve iskân uygulamasında yerleri değiştirilen Ermeni nüfusun sayısı ile ikamet ettikleri yerlerin belli olduğu, bu kayıtların Osmanlı arşivlerinde bulunduğu ve her araştırmacıya açık olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Tehcir sırasındaki tedbirler de şöyle dile getirilmiştir: “... Ermenilerin iâşe ve güvenliği için büyük harcamalar yapıldı, yerleşebilmeleri için kredi sağlandı. Ancak bazı Ermeniler, salgın hastalıklar ya da göç esnasında yapılan hırsızlık saldırıları sonucunda hayatlarını kaybetti. Göç, sırasında ihmali görülen ya da kabilelere saldırılardan yakalananlar mahkemelerde yargılandı.”¹⁷ Yine aynı üniteye Cemiyetler bahsinde “Ateşkesten sonra memleketin iç durumu nasıldı?” sorusu altında “Rum ve Ermeniler, Mondros Ateşkesi’nin ardından İtilaf Devletleri’yle iş birliği içine girerek yüzyıllardır huzur içinde yaşadıkları vatan topraklarının bölünmesi için çalışmalara katıldılar... Ermeniler de Taşnak ve Hınçak cemiyetleri aracılığıyla çalışmalarına devam ediyorlardı.”¹⁸ Denilerek meselenin savaş sonunda kapanmadığı, aksine devam ettiği belirtilmiştir.

Ülker’in ders kitabında ise Millî Cemiyetler başlığı altında Doğu Anadolu Mü-

(15) Samettin Başol, Tuğrul Yıldırım, Miyyase Koyuncu, Abdullah Yıldız, Ömer Faruk Evirgen, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Ders Kitabı)*, MEB, Ada Matbaacılık, Ankara, 2008. Salim Ülker, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Ders Kitabı)*, Semih Ofset S.E.K. Yayınları, Ankara, 2014. Salim Ülker, *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Öğrenci Çalışma Kitabı)*, Semih Ofset S.E.K. Yayınları, Ankara, 2014.

(16) Başol, *age*, s.34.

(17) Başol, *age*, s.34.

(18) Başol, *age*, s.39.

dafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Kilikyalılar Cemiyeti alt başlığı altında konu ele alınmıştır. Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul'da kurulduğu, Elazığ'da ve Erzurum'da şubeler açtığı, Doğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini engellemek için mücadele ettiği, cemiyetin basın yayın yoluyla Doğu Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu dünyaya duyurmayı hedeflediği ifade edilmiştir".¹⁹ Yine Kilikyalılar Cemiyeti'nin de Çukurova ve çevresindeki işgallere karşı direniş gösterdiği, Çukurova bölgesinin Türk toprağı olduğunu savunduğı ve Fransızlarla Ermenilerin bölgeyi işgaline karşı direndiğı ifade edilmiştir.²⁰

Hınçak ve Taşnak Sütyun Cemiyetleri başlığı altında ise bu örgütlerin Doğu Anadolu, Çukurova ve Karadeniz bölgesinin bir kısmına sahip olarak bir Ermeni devleti kurmak için faaliyet sürdürdükleri belirtilmiş, Ermeni meselesi bu iki örgüt ile ilişkilendirilmiştir.²¹

3.2. "Ya İstiklal, Ya Ölüm!" Adlı Üçüncü Üniteye Yer Alan İçerik

Başol'un kitabında bu ünite başlığı altında Milli Mücadele hareketi sırasında Doğudaki gelişmeler ele alınarak Gümrü Antlaşmasına kadar geçen süreç anlatılmıştır. Anlatım Nutuk'tan bir alıntı ile başlamaktadır: "...Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan beri Ermeniler, gerek Ermenistan içinde gerek sınıra yakın yerlerde Türkleri toplu olarak öldürmekten bir an geri durmuyorlardı. 1920 yılının sonbaharında Ermenilerce yapılan zulümler dayanılmaz bir kerteğe geldi ve Ermenistan seferine karar verdik. 9 Haziran 1920 tarihinde, Doğu bölgesinde geçici seferberlik ilan ettik. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşayı Doğu Cephesi Komutanı yaptık... Sonunda seferberlikten üç buçuk dört ay kadar sonra, Ermenilerin Kötek, Bardiz bölgelerinde toplanan kuvvetlerimize taarruzu ile savaşa başlandı."²²

Ders kitaplarında Doğu Cephesi'ndeki gelişmeler şöyle anlatılmıştır: "... İngilizlerin

desteklediğı Ermeniler, bölgedeki sivil Türk halkına saldırmaya devam ettiler. İngilizlerin Ermenileri desteklemekteki amaçları, Doğu Anadolu ve Kafkasları nüfuz bölgelerine dahil etmektir. Bu destekle Ermeniler, Van, Bitlis, Erzurum, Kars ve Nahcivan'a saldırdılar. Ermeni saldırıları üzerine karşı taarruza geçen Kâzım Karabekir Paşa komutasındaki Türk kuvvetleri, Ermenileri mağlup etti. Sarıkamış, Kars ve Gümrü geri alındı. Türk birliklerinin başarılı harekâtı karşısında Ermeni Hükümeti barış istemek zorunda kaldı." ifadesiyle 2/3 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması hakkında bilgi verilerek Ermeni Hükümetinin Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul ettiği ve Anadolu toprakları üzerindeki iddialarından vazgeçtiğı vurgulanmıştır. Aynı başlık altında yer alan çerçeve metinde Kazım Karabekir'in İstiklâl Harbimiz adlı eserinden alıntı yapılarak onun "Ermeni Heyeti ile Gümrü Antlaşması'nı görüşmeye başladık. 27 Kasım'da Ermenilere Sevr Antlaşması'ndaki imzalarını geri aldık. Bu günü, bu uğursuz antlaşmanın yırtıldığı gün olarak kutladık..." sözüne yer verilmiştir.²³

Ülker'in ders kitabında cephelere ilişkin değerlendirme şu şekildedir: "Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra vatan toprakları işgal edilmeye başlandı. Bu işgaller karşısında Türk halkı cemiyetler ve Kuvayı Milliye birlikleri kurarak vatanını savunmaya başladı. Bu mücadele hareketi Doğu Cephesi'nde Ermenilere, Güney Cephesi'nde Fransızlara ve onlarla iş birliği yapan Ermenilere, Batı Cephesi'nde ise Yunanlılara karşı verildi..."²⁴

"Doğu Cephesi'nde mücadele verdiğimiz Ermeniler yüzyıllarca Osmanlı Devleti sınırları içinde barış ve refah içerisinde yaşamışlardır. Osmanlı Devleti dillerine, dinlerine yaşam ve kültürlerine müdahale etmemiştir. Ancak 19. yüzyıl sonlarından itibaren Rusya

(19) Ülker, *age*, s.32.

(20) Ülker, *age*, s.32.

(21) Ülker, *age*, s.33.

(22) Başol, *age*, s.58.

(23) Başol, *age*, s.59.

(24) Ülker, *age*, s.46.

ve İngiltere bağımsızlık vaadiyle Ermenileri Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmışlardır. Ermeniler Doğu Anadolu'da çoğunlukta olmalarına rağmen bağımsız bir devlet kurmak için silahlandılar. I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Ruslarla beraber hareket eden Ermeniler Osmanlı Devleti'ne isyan ettiler. Bu isyan üzerine Ermeniler ülkenin güney bölgelerine göç ettirildi. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla Ermeniler yeniden harekete geçti. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesi ile İtilaf Devletleri doğuda bir Ermeni devleti kurulmasını sağlamak istiyorlardı. Silahlı çeteler oluşturan Ermeniler 1920'de saldırılara başladılar. Ermenilerin saldırılarını Mustafa Kemal Nutuk'ta şu sözlerle anlatıyor: "1920 yılının son baharında Ermenilerce yapılan zulümler dayanılmaz bir kerteğe geldi. Ve Ermenistan seferine karar verdik. 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'yı Doğu Cephesi Komutanı yaptık."

8

"Kâzım Karabekir komutasındaki ordumuz Ermeniler karşısında başarılı olarak Sarıkamış, Kars ve Gümrü'yü geri aldı. Ağır yenilgiler alan Ermeniler barış istediler. Türk ve Ermeni heyetleri arasında yapılan görüşmeler sonucu 2/3 Aralık 1920'de Gümrü Barış Antlaşması imzalandı. Gümrü Barış Antlaşması TBMM Hükümeti'nin uluslararası alanda imzaladığı ilk antlaşma ve kazandığı ilk siyasi başarıdır. Antlaşma ile Ermeniler işgal ettikleri yerlerden çekildiler. Ermeniler Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul ederek Anadolu toprakları üzerindeki taleplerinden vazgeçtiler".²⁵

Her iki ders kitabında da Güney Cephesi alt başlığı altında Anadolu'nun güney vilayetlerinin işgal edilmesi sırasında Fransızlarla Ermenilerin birlikte hareket ettikleri vurgulanmıştır. Başol, "Fransızlar... 11 Aralık 1918 tarihinde ise içinde gönüllü Ermenilerin de bulunduğu bir Fransız taburuyla Dört Yol'u işgal ettiler..."²⁶ Derken yine Maraş'ın işgali anlatılırken Fransızların Mısır ve

Suriye'den getirdikleri Ermenilerin, Türklere saldırarak taşkınlık yapmaya başladıkları, halkın Fransız ve Ermenilere karşı kahramanca savaştığı ifade edilmiştir.²⁷

Fransızların Urfa'yı işgali sırasında Ermenilerle işbirliği yaparak halkın can ve mal güvenliğini tehdit etmeye başladıkları ifade edilerek çerçeve metin içerisinde Mutasarrıf Nusret Beyin Ermeni tehciri sebebiyle yargılanarak idam edildiği, bu durumun halk üzerinde büyük infiale neden olduğu belirtilmiştir.²⁸ Antep'in işgalinin anlatıldığı içerikte Fransızların Maraş ve Urfa'da olduğu gibi Antep'te de Ermenilerle işbirliği yaptıkları ifade edilmiştir.²⁹ Ülker'in ders kitabında da Güney Cephesi başlığı altında Antep, Maraş, Urfa'nın İngiltere tarafından Fransa'ya bırakıldı belirtilerek; "...Fransızlar işgal ettikleri vilayetlerimize Ermenileri yerleştirerek silahlandırdılar. Fransızların göz yummasıyla Ermeniler yöre halkına zulmetmeye başladı. Bölgede yaşayan vatansever halk harekete geçerek Kuvayı Milliye birlikleri oluşturmaya başladı. Sivas Kongresi'nden sonra bölgeye gönderilen subayların desteğiyle halk özellikle Antep, Maraş ve Urfa'da Fransızlar ve Ermenilere karşı kahramanca mücadele verdi..." cümlesine yer verilmiştir.³⁰

3.3. Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası Adlı Yedinci Ünite de Yer Alan İçerik

Ders kitaplarında en uzun içerik yedinci ünite de yer almaktadır. MEB Yayını olan Başol'un ders kitabında konu "Sorun Neden Ermeniler?" başlığı altında ele alınmıştır. Önce Atatürk'ün 1 Mart 1922 tarihinde TBMM üçüncü toplanma yılı açılış konuşmasında Ermeni Meselesi hakkındaki sözüne yer verilmiştir: "Ermeni Meselesi denilen ve Ermeni milletinin gerçek çıkarlarının

(25) Ülker, *age*, s.47.

(26) Başol, *age*, s.60.

(27) Başol, *age*, s.61.

(28) Başol, *age*, s.62.

(29) Başol, *age*, s.63.

(30) Ülker, *age*, s.48.

dan ziyade dünya kapitalistlerinin ekonomik çıkarlarına göre halledilmek istenen mesele, Kars Antlaşması'yla en doğru çözüm şeklini buldu. Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın dostluk bağları memnuniyetle tekrar kuruldu.” Daha sonra Büyük Selçuklu Devleti dönemi Sultan Alparslan'dan başlamak üzere Osmanlı Devleti döneminde Ermenilerin Anadolu'da barış ve huzur içinde yaşadıklarına vurgu yapılarak meselenin bir başlangıç tarihi olarak 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması ile uluslararası bir belgede yer aldığı değerlendirilmiştir. Daha sonra Rusya ve İngiltere'nin teşvikiyle Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmak girişimleri, 1890 Erzurum isyanı, 1896 Osmanlı Bankası'na yapılan saldırı, 1905 yılında II. Abdulhamid'e suikast teşebbüsü ve 1909 Adana olayları ile anlatım örneklendirilmiştir.

Tehcir konusunda Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermenilerin savaş ortamından yararlanarak bağımsızlık için ayaklandıkları ve Osmanlı Devleti yönetiminin 1915 yılında Sevk ve İskân Kanunu ile bir önlem olarak Ermenileri ülke sınırları içindeki güney vilayetlere göçüne (tehcirine) karar verdiği ifade edilmiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması ile Ermeni ve Avrupa devletlerinin bir Ermeni devleti kurmak için çalışmalar sürdürdükleri ifade edilerek Ermenilerin Kurtuluş Savaşı sırasında da Türk halkına zarar vermeye devam ettikleri ifade edilmiştir. Bu dönemde Ermenistan Devleti'nin 1920 yılında Türkiye'ye karşı harekâta giriştiği fakat Kazım Karabekir Paşanın Doğu Cephesi'nde Ermeni saldırılarını bertaraf ettiği, sonunda Gümrü Antlaşması'nın imzalandığı ifade edilmiştir.³¹ Ayrıca bu yıllarda Ermeniler tarafından 1915'te yaşandığı iddia edilen olaylardan sorumlu tuttukları İttihat ve Terakki Partisi yöneticilerine yönelik yurt dışında yapılan suikastlara da kısaca değinilmiştir.

İçeriğin son bölümünde ise Lozan Antlaşması ve sonra Türkiye Cumhuriyeti döne-

minde de meselenin farklı boyutta ve üstelik terör olaylarıyla devam ettiği vurgusu öne çıkarılmıştır. Burada, Ermenilerin, Anadolu'ya yönelik istekleri konusunda şanslarını Lozan Barış görüşmelerinde de denemek istedikleri, ancak istedikleri sonucu elde edemedikleri ifade edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra meselenin yeni bir boyut kazandığı ve ülkenin terörist saldırılara maruz kaldığı şu cümlelerle açıklanmıştır: “... Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da Türkiye karşıtı faaliyetlerine ara vermeden devam eden Ermeniler, diplomatlarımıza yönelik suikastlarına 1970'li yıllarda yeniden başladılar... 1973'te Los Angeles'ta Mehmet Baydar ve Bahadır Demir'in öldürülmesiyle başlayan cinayetler çeşitli saldırı, yaralama ve baskın olaylarıyla devam etti. Bu faaliyetler, Ermeni terör örgütü Asala tarafından 1980'li yıllara kadar sürdü”. Yine Asala terör örgütünün kuruluş ve amaçları hakkında bilgi verilmiş, “Asala, gerçekleştirdiği 84 olayda 46 kişiyi öldürmüş ve 299 kişiyi yaralamıştır...” şeklinde sayısal verilerle birlikte gazete haber ve resimlerinden oluşan görsel materyallerle Asala'nın eylemleri açıklanmıştır.³²

Ülker'in ders kitabında mesele “Türkiye'ye Yönelik Tehditler” başlığı altında dile getirilmiştir. Türkiye'ye yönelen iç ve dış tehditlerin neler olduğu ve bu tehditlere karşı duyarlı olunması gerektiği belirtilerek “Türk-Ermeni İlişkileri” alt başlığı altında çalışma konumuza geniş bir içerik ayrılmıştır:

“... Ermeniler, Türklerin Anadolu'ya girişlerinden sonra, Türklerden adil, insani, hoşgörülü, bir yönetim gördüler. Selçuklu Türklerinin hâkimiyetine giren Ermeniler, Bizans'ın baskısından kurtuldular. Osmanlı döneminde ise Ermenilere din ve vicdan hürriyeti en üst düzeyde verildi. Ermeni cemaatinin dinî ve sosyal faaliyetlerini yönetmek üzere Ermeni Patrikliği kuruldu. Bu ilişkilerin gelişme ve doruğa ulaşma çağı olan 19. yüzyıl sonlarına kadar süren devir, “Ermenilerin

(31) Başol, *age*, s.206-207.

(32) Başol, *age*, s.207.

altın çağı” oldu. Osmanlı Devleti’nin çalışan, dürüst ve üretken her milletine sağladığı imkânlardan gayrimüslimler içinde en çok faydalananlar Ermeniler oldu. Devlete bağlı, milletle kaynaşmış ve anlaşmış olduklarından dolayı “milleti sadıka” yani sadık millet olarak kabul edildiler. 19. yüzyıla kadar rahat ve huzur içinde yaşayan Ermeniler, Osmanlı Devleti’nin de zayıflamasıyla, İngiltere ve Rusya’nın bağımsızlık vaatleriyle çeşitli yerlerde ayaklandılar. I. Dünya Savaşı’nda bazı Ermeniler Rus ordusu içerisinde yer aldı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, bölgede asayiş sağlamak için Ermenilerin ülkenin güney illerine göç ettirilmelerine (tehcirine) karar verdi. Bu uygulama hem Türklerin hem de Ermenilerin can güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak gerçekleştirildi. Fakat zorunlu göç sırasında; ülkenin içinde bulunduğu durum, savaş, kıtlık, salgın hastalıklar, İttihat ve Terakki Partisi’nin bazı üyelerinin hataları, çetelerin göç edenlere saldırıları gibi nedenlerle can kayıpları yaşandı. Tehcir sırasında görevini yerine getirmeyen yönetici ve memurlar cezalandırıldı. Bazı Ermeniler de tehcir kararını ve sonrasında gerçekleşen tehciri kendilerine karşı bir soykırım uygulaması olarak değerlendirdiler. Sözde soykırım iddialarını gündemde tutmak üzere harekete geçen Ermeni örgütleri, 1970’li yıllardan itibaren yurt dışındaki Türk temsilciliklerine yönelik terör eylemlerine yöneldiler. Bu saldırılarda 46 Türk diplomatı öldürüldü, onlarca kişi de yaralandı.” Şeklinde meselenin tarihi süreci özetlenmiş ve siyasî yönden günümüzle olan ilişkisi kurulmuştur.

Ayrıca bu konuda daha sonraki yıllarda Asala’nın saldırılarını konu alan gazete haberlerine yer verilmiştir: “Ermeni çeteleri Burgaz Konsolosluğu idarî ataşemizi evinin önünde hunharca şehit etti. Kahroluyoruz. Bora Süelkan Doğu Bloku’nda öldürülen ilk diplomatımız oldu.” (6 Ağustos 1980), “Ermeniler Lyon Konsolosluğumuzu bastı.” (10 Eylül 1982). Öğrencileri gazetede verilen haberler üzerine düşündürmek ve terörü an-

latabilmek adına konu sonunda öğrencilere “Gazete haberlerine göre Ermeni terörünün hedefi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?” sorusu sorulmuştur.³³

İlgili kısmın son bölümünde ise asılsız soykırım iddiaları üzerine meselenin günümüzle olan ilişkisi kurulmuştur. Dünya üzerinde farklı yerlerde yaşayan Ermeni gruplarının desteklediği soykırım iddialarının Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinde en büyük engeli teşkil ettiği, I. Dünya Savaşı’nın devam ettiği bir ortamda yine Osmanlı toprakları olan Suriye ve Lübnan’a göç ettirilen Ermenilerin, 1915’te meydana gelen iskân uygulamaları ve bu uygulama sırasında meydana gelen olayları bir soykırım olarak gördüğü ve Türkiye üzerinde haksız isteklerde buldukları belirtilmiştir. Soykırım iddialarına cevap olarak; “... Ancak soykırım olduğunu iddia edenler, bugüne kadar “soykırım”ı ispat edecek bir belge sunamamışlardır. Tezlerini sahte belgelere, taraflı araştırmacıların kitaplarına dayandırmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti, bu konuda arşivlerini açarak konunun aydınlatılması için çok sayıda bilimsel araştırmaya destek vermektedir. Araştırmalar ve incelenen belgeler bir soykırım olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.” Şekline bu iddiaların çürütülmesine yönelik bir anlatım mevcuttur.³⁴ Son olarak konu açıklandıktan sonra bir tartışma konusu olarak “Ermeni iddiaları karşısında ülkemiz haklılığını ortaya koymak için neler yapmalıdır?” sorusu sorulmuştur.

3.4. Öğrenci Çalışma Kitabı İçerisinde Yer Alan İçerik

Makale konusuyla ilgili bir öğrenci çalışma kitabı incelenmiş olup kitapta içerik olarak sadece bir etkinlik tespit edilmiştir. “Türkiye’yi Tehdit Eden Güçler ve Millî Güvenlik” başlığı altında etkinlik olarak Ermeni Meselesi alt başlığı ile “Ülkemize yönelik aşığıda yer alan tehdit unsurlarına karşı devlet

(33) Ülker, *age*, s.178.

(34) Ülker, *age*, s.179.

ve vatandaş olarak yapılması gerekenleri noktalı yerlere yazınız?” şeklinde kısa bir kompozisyon sorusu sorulmuştur.³⁵

3.5. Değerlendirme Sorularında Yer Alan İçerik

Ders kitaplarında çalışma alanımız olan içerikle ilgili olarak çeşitli değerlendirme sorularının sorulduğu görülmektedir. İkinci, üçüncü ve yedinci üniteler içeriğinde belirlediğimiz sorular şunlardır:

a-Ermeni isyanlarının hangi sebep yada sebeplerle çıktığı söylenebilir?

b-Ermenilerden alınan teçhizatın Batı Cephesi'ne gönderilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

c-Ermenilerin Kars, Gümrü, Sarıkamış gibi şehirlerimizi işgal etmelerinin sebebi nedir?

d-Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da Ermenilerin faaliyetlerine devam etmelerinin sebepleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

e-Ermeni iddiaları karşısında ülkemiz haklılığını ortaya koymak için neler yapmalıdır?”

f-Gazete haberlerine göre Ermeni terörünün hedefi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?

g-Ünite değerlendirme soruları başlığı altında doğru-yanlış soruları: (Doğu Cephesi'nde yenilgiye uğrayan Ermeniler ile Moskova Antlaşması imzalandı. Güney Cephesi'nde Fransızlar Ermeniler ile iş birliği yaptılar).

h-Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda Rusya ile beraber hareket eden Ermenilere karşı aşağıdaki önlemlerden hangisini almıştır? (a-Rusya'ya göç etmelerini teşvik etmiştir. b-Ülkenin güney bölgelerine göç ettirmiştir. c-Ermenilerin bağımsızlığını tanımıştır. d-Ermenilere yeni siyasal haklar vermiştir.)

i-19. yüzyıl sonlarında Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarının sebebi nedir?

Sonuç

1981 öğretim programına göre yeni Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programının program tasarımı ve içeriği bakımından son program modelini yansıttığı, tarih konularıyla ilişkili olarak ise günceli anlamaya yardım edecek şekilde düzenlendiğini söylemek gerekir. Yeni programa göre yazılan ders kitaplarında makale konusuyla ilgili fotoğraf ve resimlere yer verilmesi, görsel materyal kullanımının yeterli olduğunu göstermektedir. Konu hakkında gazetelerden fotoğraf ve haberlere yer verilmesi, bilimsel kitaplardan alıntılarının yapılması, hem metin içerisinde hem de değerlendirme çalışmalarında konuyu sorgulayıcı sorular sorulması, az da olsa istatistik veriler kullanılması iyi bir gelişmedir.

Ders kitaplarında Ermeni meselesi ve tehcir olayı hakkındaki içerik; gerek meselelerin çıkışı, Tehcir kararı ve uygulanması bakımından gerekse Türkiye Cumhuriyeti'ne yansımaları bakımından şu ünite ve başlıklar altında değerlendirilmiştir: “Millî Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler” adlı ikinci ünite, “Ya İstiklal, Ya Ölüm!” adlı üçüncü ünite, “Atatürk'ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” adlı yedinci ünite. Ayrıca öğrenci çalışma kitabı ve ünite içeriğine değerlendirme soruları yoluyla da mesele ele alınmıştır.

1981 ve 2006 programları ve Atatürkçülükle İlgili Konular Programı incelendiğinde Ermeni meselesinin programlarda, dolayısıyla ders kitaplarında yer almasının hem tarihi hem de siyasal alanda yaşanan gelişmelerin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Ermeni meselesi ve 1915 tehcir olayıyla bağlantılı olarak terör olaylarının artış göstermesinin, Türk

(35) Salim Ülker, *T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Öğrenci Çalışma Kitabı)*, Semih Ofset S.E.K. Yayınları, Ankara, 2014, s.118.

diplomatlarına yönelik eylemlerin olmasının programın hazırlanması sırasında etkili olduğu ve konunun programa yansıdığı söylenebilir. Bu durum, Türk vatandaşlarının örgün eğitim programları yoluyla bilgilendirilmesi adına sosyal bilgiler derslerinde ve tarih ders kitaplarında konunun ayrı bir başlık altında ele alınarak işlenmesine yol açmıştır. Fakat eski öğretim programında Tehcir olayının teferruatına ilişkin bir içeriğe yer verilmemişti. Yeni ders kitaplarında ise bu hususta içeriğin artırıldığı ve konunun detaylandırıldığı görülmektedir. Eski öğretim programında Hınçak ve Taşnak örgütlerine vurgu yapılırken, bunlarla birlikte yeni öğretim programında geç de olsa Asala terör örgütü ders kitaplarına girmiş ve bu örgütün faaliyetlerine yer verilmiştir.

1981-2008 yılları arasında uygulanan eski öğretim programına göre yetişen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bu gün 20-41 yaş arası kuşağı oluşturmaktadırlar. Tehcir kararının yüzüncü yılında Türkiye'ye karşı yürütülecek olan bir takım propaganda faaliyetleri ve taleplerin olabileceği dikkate alındığında, bu faaliyetlerin Türkiye'deki toplumsal ayağını oluşturan kuşak eski öğretim programına göre yetişen kuşaktır. Dolayısıyla geleceğin Türkiye'sinde tehcir olayı ve tehcir konusunu gerekçeleri ile bilen ve tartışabilecek bir seviyede vatandaş yetiştirmek adına yeni öğretim programında sunulan içerik daha eğitici, öğretici ve mukayese yapıcı özellikler içermesi, günceli anlamaya yardım etmesi bakımından önemlidir.

Eski ders kitaplarında genellikle Ermenilerin sadık millet oldukları, yüzyıllardır Osmanlı toplum düzeni içerisinde huzur içerisinde yaşayan millet konumunda oldukları, onların İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından kışkırtıldığı, Ermeni gençlerin kullanıldığı vurgusu etrafında konu Osmanlı Devleti'nin parçalanması planları bağlamında dış odaklara ve devletlere bağlanıyordu. Yeni ders kitaplarında bu ifadeler meselenin tarihi arka planını ifade etmek için tercih edilmiş olmakla birlikte, artık tehcirin gerekçeleri ve “soykı-

rım iddiaları” üzerine de içeriğin odaklandığı ve bu hususta güncel olanla ilişki kurularak neler yapılabileceğinin öğrencilere sorgulandığı anlaşılmaktadır. Bu konu işlenirken tehcirin gerekçeleri ve tehcir sırasında alınan tedbirler açıklanıp, özellikle arşivlerin uzmanlara açık olduğu vurgulanarak sözde soykırım iddialarının bilimsel temelden yoksun olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Kaynaklar

“Atatürkçülükle İlgili Konuların Öğretim Programlarına Aktarılması”, *Tebliğler Dergisi*, Sayı:2212, (30 Haziran 1986).

BAŞOL, Samettin, YILDIRIM Tuğrul, KOYUNCU Miyase, YILDIZ Abdullah, EVİRGEN Ömer Faruk, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Ders Kitabı)*, MEB, Ada Matbaacılık, Ankara, 2008.

ÇAĞATAY, Neşet, KAYA, Muhsin, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Ankara, 2002.

ERDİNÇ, İlker, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Öğün Yayınları, Ankara, 2000.

“İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, *Resmî Gazete*, Sayı:28261, (11 Nisan 2012).

KALAYCI, Şenol, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Başarı Yayınları, İstanbul, 2000.

ŞAHİN, Muhammed, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Ankara, 2001.

ŞENÜNVER, Güler, KESİM, H. Samim, TURGUT, Rifat, AKAY, Aliye, ERCAN, Nesime, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, MEB, İstanbul, 2002.

Tebliğler Dergisi, Cilt:69, Sayı:2582, (Mart 2006), s.264.

TURGUT, Rifat, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8*, Pasifik Yayınları, Ankara, 2003.

“Türk İnkılâp Tarihi Dersi İle Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Müfredat Programları”, *Tebliğler Dergisi*, C.44, S.2087, (25 Mayıs 1981), s.205-210.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim Programı için bkz. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx> (18.09.2014).

ÜLKER, Salim, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Ders Kitabı)*, Semih Ofset S.E.K. Yayınları, Ankara, 2014.

ÜLKER, Salim, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 8 (Öğrenci Çalışma Kitabı)*, Semih Ofset S.E.K. Yayınları, Ankara, 2014.

YILMAZ, Mehmet Serhat, *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Programı İçeriğinin Değerlendirilmesi (Alan Araştırması)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

YILMAZ, Mehmet Serhat, “İlköğretimde Atatürkçülükle İlgili Konular Programı: Programın Yapısı ve Diğer İlköğretim Programlarıyla Uyumluluğu”, *İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

YILMAZ, Mehmet Serhat, “Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının İlköğretimde Öğretimi”, *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi*, (Editör: Yasemin Doğaner), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2006.

YILMAZ, Mustafa, “İlk, Orta ve Yüksek Öğretimde İnkılâp Tarihi Dersleri (Amaç, İçerik, Yöntem ve Değerlendirme Boyutu), *İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, (Hazırlayanlar: Mehmet Saray, Hüseyin Tosun), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.